

igazítása tekintetében. Ebben a régióban a felsőoktatási expanzió megindulása egybeesett a súlyos gazdasági (tranzíciós) válsággal. A kormányzatok ereje ettől függetlenül is (politikai okokból) meggyöngyült, a társadalom egésze és a felsőoktatás is örömmel fogadta a korábbi erős állami kontroll megszűnését. Egyszerre kellett két lépést megtenni. Egyrészt visszaadni, megadni a tudomány, a felsőoktatás, a felsőoktatási intézmények autonómiáját, másrészt a fejlett nyugati országok mintáját követve átstrukturálni, tartalmi szempontból korszerűsíteni a felsőoktatási rendszert, megtalálni az állami kontroll adekvát, korszerű megoldását.

Az európai integrációs folyamat során megindult, illetve felgyorsult a nemzetközi felsőoktatási (kutatási és oktatási) együttműködések intézményesülése. Az 1999-ben megindított nagyszabású reformban, a Bologna-folyamatban kulcsszerepet játszottak, játszanak azok a szervezetek, amelyek a résztvevő országokban működő közvetítő szervezetek EFT-szintű (Európai Felsőoktatási Téréség) szövetségeiként jöttek létre. A közvetítés egy újabb, nemzetek feletti szintjét képviselték, képviselik, amennyiben a felülről-lefelé építkező reformban, majd a már kialakult EFT-ben az EFT-szint és a nemzeti felsőoktatási szint között közvetítenek. Az általuk megjelenített szakértői, akadémiai elem ellensúlyozta, ellensúlyozza a reform alapvetően kormányzati jellegét. Ennek megnyilvánulása az a közvetítő szerep is, amelyet az EFT és az EU (konkrétabban az Európai Bizottság) között betöltenek.

Magyarországon a közvetítő szervezetek – a szomszédos országokhoz hasonlóan – az 1990-es társadalmi, politikai fordulat kapcsán jöttek létre, követve a fejlett nyugati országokban már megtapasztalt mintákat. Ennek a

folyamatnak és a közvetítő szervezetek mintegy huszonöt éves működésének kulcsszereplője, kivételesen nagy rálátással és tapasztalattal rendelkező tanúja Bazsa György professzor. Nemcsak tagja volt a legfontosabb szervezeteknek, hanem alapítója, hosszabb ideig vezetője is. Kötetének címe metszetekre utal, ami találó megfogalmazás, hiszen nehéz lenne pontosan meghatározni a műfaját. Hivatalos dokumentumok, előadásszövegek, személyes hangú visszaemlékezések egyaránt találhatók benne. A „metszetek” a Magyar Rektori Konferenciáról, a Felsőoktatási és Tudományos Tanácsról, a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságról (MAB) és az Országos Doktori (és Habilitációs) Tanácsról szólnak, egy-egy döntő pillanatot mutatnak be, vagy beszámolnak egy hosszabb periódusról. Ennek következtében azok számára is ad új szempontokat, ismereteket, akik a felsőoktatás szereplőiként szintén átértékelték a vizsgált korszakot, és el tudják helyezni világképükben a hivatkozott történéseket, visszatekintéseket, a szerzőszerkesztő vélekedését. Az életszerű, egyben szakszerű visszaemlékezésekből sokat tanulhatnak a ma döntéshozói, a munka folytatói.

Bazsa György a legnagyobb teret a MAB-nak, a minden bizonnyal legfontosabb közvetítő szervezetnek szenteli. Több mint két évtizedes működése során hatalmas munkát végzett ez a szervezet, a megalakítástól a szerep megfogalmazásáig, a Bologna-reform bevezetésétől a doktori képzési rendszer kialakításáig, az európai minőségbiztosítási sztenderdek meghonosításától a belső és a külső minőségbiztosítás rendszerének korszerűsítéséig. Intenzív együttműködést folytatott és folytat a nemzetközi közvetítő szervezetekkel, elsősorban az Európai Minőségbiztosítási Szervezetek Szövetségével, amelyben vezető pozíciókat töltöttek – töltöttek be a MAB vezetői,

munkatársai. A 2011-es felsőoktatási törvény több tekintetben új helyzetet teremtett a MAB hatáskörét, feladatait és működési feltételeit illetően, aminek nemzetközi vonatkozása is van. Kötetében Bazsa György nagy hangsúlyt helyez ennek a helyzetnek a tudatosítására, annak szorgalmazására, hogy a MAB

visszatérhessen a korábban nemzetközi elismerést kivívott státuszához, működési rendjéhez. (Bazsa György: *Metszetek felsőoktatásunk közelmúltjából*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014)

Hrubos Ildikó
professor emerita

Pszicholingvisztika I–2.

A Pléh Csaba és Lukács Ágnes szerkesztette új *Pszicholingvisztika* kézikönyvvel tekintélyes volumenű, két vastkos kötetnyi tanulmányt kap kézhez az olvasó. Egyes fejezetek kiemelése, illetve ismertetése helyett a könyv terjedelmére való tekintettel inkább összképet szeretnék nyújtani a munka egészéről. A könyv formátuma jól tükrözi tartalmát: nagyszabású gyűjteményről van szó. De vajon mi a valódi jelentősége egy efféle tanulmánykötetnek az internet korában? Egyáltalán: az információs társadalomban lehet-e efféle szerkesztett kötetekkel megragadni a lényegét?

Mintha csupán egy évtizede léptünk volna be egy új korszakba, a digitális korba, mégis úgy tűnik, mintha mindig is így éltünk volna. A technológiai és digitális forradalomban egyúttal maga az információ is átalakult. Egyrészt csöndben véget ért a soha véget nem érő kocsmai viták jelentős része (többek között az okostelefonokon állandóan elérhető *Wikipédia* miatt); másrészt az állandóan, nagy mennyiségben elérhető információ az információ inflációjához vezetett. Hiába érhető el *on-line* az emberiség tudásának legnagyobb része, ha idő és energia hiányában jó részéről kénytelenek vagyunk lemondani, miközben könnyen hozzáférhetővé vált sok tévedés, félreértés és torzítás is. A tudomány dzsungelében a helyzet sok szempontból hasonlóan kaotikus. Egyrészt, óriási áttörés, hogy több

százezer tudományos cikk vált rendkívül könnyen kereshetővé. Másrészt, paradox módon, a hatalmas mennyiségű információ egyúttal olykor akadállyá válhat: megfelelő szűrés és súlyozás, bizonyos alapvető szempontok nélkül könnyen eshet az ember a tudás illúziójába. A publikációs kényszer, a kiadók anyagi érdeke, és az impaktfaktor mindenek fölé helyezése miatt számos nem éppen teljes értékű munka lát napvilágot – amin a nyílt hozzáférésű (open access) szaklapok egyelőre nem éppen javítani látszanak.

Vajon mennyit ér a tengernyi tanulmány és cikk, ha megbízhatóságukat (reliabilitásukat) és érvényességüket (validitásukat) nem áll módunkban felmérni? E tágabb kontextusban a szakmai összefoglaló új szerepet kap, és új módon értékelődik fel a (dez)információs társadalomban: immár nem „csupán” a legfrissebb tudásanyag átadásának fóruma, hanem a rendelkezésre álló információ tömeg valódi tudássá szublimált, lényegi szubsztrátuma. Az infláló információ korszakában számos helyen próbálkoznak a tudás valamilyen strukturált konzolidációjával és átadásával. Az MIT például számtalan egyetemi tananyagot tett korlátlanul elérhetővé. A TED nyilvános népszerűsítő előadásain az információ megbízhatóságát kiemelkedő szakértelműek biztosítják. A *Pszicholingvisztika* kézikönyv megbízható forrásaival, kiemelkedő színvonalával és összefoglaló jellegével ugyanebbe az áramlatba kapcsolódik be.

Pléh és Lukács *Pszicholingvisztika* kézikönyve a fenti klasszikus kérdésre klasszikus választ ad: a szakma élvonalába tartozó szakértők munkáit gyűjtötték egy kötetbe (a teljesség igénye nélkül: Babarczy Anna, Bánréti Zoltán, Csépe Valéria, Gervain Judit, Györi Miklós, Kovács Ágnes, Kutas Márta, Lukács Ágnes, Pléh Csaba). A tanulmányok nagy része nemcsak friss adatokkal szolgál, de átfogó alapismereteket is nyújt egy-egy tudásterületről (mint amilyen például *A nyelv evolúciója* vagy *Az afázia* fejezetek), s e tekintetben egyedülálló Pléh Csaba *A pszicholingvisztika története* című fejezete, amely önálló monográfiaként is megállná a helyét, és amelyhez hasonló történeti áttekintés korábban nem született, ahogy a módszertani fejezet is hiánypótló jellegű. A két kötet elején található részletes tartalomjegyzék jó képet ad az egyes fejezetek főbb témáiról és megközelítéséről, ami alapján viszonylag jól felmérhető tartalmuk és relevanciájuk. A könyv nagyobb tematikus egységei, mint a *Nyelvsajátítás* vagy *A nyelv pszichológiája atipikus helyzetekben* fejezetei önálló tanulmánykötetekként is megállnák a helyüket – tulajdonképpen több kötetről van tehát szó, mint első ránézésre tűnhet. A kézikönyv révén átfogó képet kaphatunk továbbá a nyelvi megértés és produkció, a nyelv és gondolkodás viszonyáról, valamint a nyelv biológiai alapjairól is.

A könyv további erénye, hogy magyar tárgynyelvű, vagyis a példák valódi magyar anyagokból származnak, a számítógépes nyelvészettől és nyelvtechnológiától kezdve a nyelvésajátítás magyarra jellemző mintázatain keresztül, a nyelvi zavarok a magyar nyelv struktúrájából fakadó jellegzetességeiig. Ezáltal a magyarországi kutatási irányokról, vizsgálati módszerekről, kísérleti megközelítésekről és tudományos szemléletmódokról is átfogó

képet kaphat az olvasó. Nem sok nyelvi közösség dicsekedhet ilyen kaliberű saját nyelvű (és tárgynyelvű) kézikönyvvel, amely révén anyanyelvén nyerhet betekintést a pszicholingvisztika különféle ágaiba.

Megemlítendő, hogy a tanulmányok friss eredményeket és friss szempontokat vonultatnak fel, mégsem *túl* frisseket. Ma már megszámlálhatatlanul sok tudományos eredmény kapcsán találhatunk azt megerősítő, illetve cáfoló cikkeket egyaránt. Mégis, a jó ideje konszolidálódott, többszörösen megerősített eredményeket nem lehet egy-egy újabb vizsgálattal lesöpörni az asztalról. A *Pszicholingvisztika* kötet tehát sok mindent segíthet felmérni: melyek a fő csapásirányok, és melyek a mellékösvények, mely kérdések régiek, melyek újak, és főként, hogy mely kérdések vannak nyitva, és várnak újabb válaszokra kutatók újabb generációitól.

Ez a fajta terjedelmes tömörség különösen sokoldalúvá teszi a Pléh–Lukács szerkesztette kötetet. Egyszerre alkalmas ismeretterjesztésre, hiszen számtalan izgalmas témát tárgyalnak a fejezetek, mintegy kifeszítve azt a mentális teret, amelyet „pszicholingvisztikának” nevezhetünk. A könyv pusztán kíváncsiságból is olvasható, nem kizárólag szakmai érdeklődésből: forgathatják gimnazistáktól kezdve tudósokon keresztül számos szakma képviselői, akik bármilyen okból kifolyólag a nyelvhasználat és gondolkodás kapcsolata iránt érdeklődnek. Csupán illusztrációként: a nyelvfeldolgozás, a nyelvfejlődés, a fogalmi rendszer, a nyelvi működés és az emlékezeti rendszerek kapcsolata, vagy a különféle nyelvi zavarok mind olyan, nagy témák, amelyek a nyelvi működés pszichológiai vonatkozásaikat a kogníció tágabb kontextusában tárgyalják. A könyv ezzel együtt a szerkesztők – és szerzők – eredeti szándékának megfelelően egyetemi

tankönyvnek is ideális, és ebben a minőségében (is) hiánypótló jellegű. Egy szakmailag ennyire erős gyűjtemény rendkívül megkönnyíti színvonalas kurzusok összeállítását, és nagyszerű lehetőséget biztosít, hogy minél több képzés vegye föl tantárgyai közé a pszicholingvisztikát, de bizonyos fejezetek jól kiegészíthetnek távolabbi témaköröket is.

A két kötet tehát jelentős, strukturált, a lényegre kiemelő áttekintését adja a pszicholingvisztika fő témáinak, aktuális, megbízható és érvényes eredményeinek, és egyúttal a Magyarországon folyó kutatások mai állásának. Egy olyan átfogó rendszertant hoz létre, amely nem hiányozhat senki könyvespolcáról,

Marx lábnymai

Hazánk mai, erősen széttagolt és súlyos zavarokkal küzdő eszméállapota közepette bátorságszamba megy Karl Marxról monográfiát írni. Marx neve szitokszó lett, akin felszínesen gondolkodó politikusok köszörülnek a nyelvüket, szobrait rég kitessekkelték köztereinkről, szalonképtelennek minősítették már a Budapesti Corvinus Egyetem aulájában is.

Valójában Marx alakja iránt a boldogabb nyugati országokban mind a tudomány, mind a politika részéről mindmáig megmaradt az illő és méltányos tisztelet. Jól mutatja ezt Walter Scheel német államelnök egyik 1978. évi fontos nyilatkozata. Scheel a düsseldorf-i Filozófiai Világkongresszus megnyitáskor mondta: „*Azt hiszem nem beszélhetnék itt most Önök előtt a szabad és szociális jogállam elnökeként, ha nem éltek és gondolkodtak volna sok évvel ezelőtt olyan emberek, mint Montaigne és Karl Marx.*” Ehhez még azt is hozzátette: „*Marx sok olyan fontos gondolat atyjának is tekintendő, melyek nélkül aligha lenne megérthető például országunknak, az NSZK-*

aki szakmája, munkája vagy pusztán kíváncsisága folytán érdeklődik a nyelvi funkciók nem kizárólag nyelvészeti jellegű természetéről. A nyelvvel, a nyelvészettel, a beszéddel vagy az írott szöveggel professzionális szinten foglalkozó szakmabelieknek azonban nélkülözhetetlen műről van szó. Remélhetőleg sokaknak szolgál majd világlátótoronyként a viharos sebességgel duzzadó tudományos eredmények tengerén. (Pléh Csaba – Lukács Ágnes szerkesztők: *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014.*)

Forgács Bálint
CEU

nak a valósága a gazdaságot, a társadalmat, a tudományt illetően. – Miért is engedjük át ezt az okos németet a marxistáknak?”

A mű egészét tekintve kirajzolódik Kiss Endre nyilvánvaló szándéka: kiszabadítani Marxot a filozófiában és ideológiákban eddig uralkodó szemléletek rabságából, s ezek részletes és árnyalt bírálatával hozzásegíteni a fiatal nemzedéket ahhoz, hogyan is kell foglalkozni Marxszal, a tudóssal és gondolkodóval.

De van egy másik célja is: felértékelni a Marx utáni periódus marxizmusának legnagyobb alakjait, olyan önálló filozófusokra hívni fel a figyelmet, akikhez mint szuverén gondolkodókhöz érdemes közeledni.

Kiss Endre Marx életművéből a filozófiát értelmezi és e filozófiai életmű alapvető stációinak feldolgozása képezi a könyv mintegy harmadrészét. A kötet nagyobbik része a Marx utáni marxizmust dolgozza fel, amikor is roppant széles tabló felvázolására vállalkozik. Ehhez a rendelkezésre álló mintegy 173 oldal aligha bizonyul elegendőnek, hiszen a II. Internacionálé korától a posztmodernig újabb és újabb fejlődési hullámok rajzát kell adnia.